

GEOPOLITICA ȘI IDEOLOGIA POLITICĂ ESTEUROPEANĂ A LUI ADOLF HITLER

Geopolitics and Adolf Hitler's eastern conquest of Lebensraum

Zoltán PETRE

Abstract: *The following article examines the „racial” external policy of Adolf Hitler and the NSDAP conducted after the year 1933, mainly for gaining more territories, dubbed in the nazî ideology as „Lebensraum” (vital space). I will analyze this political decision, based on two elements that played a huge role in its implementation: various geopolitical ideas and theories on one hand and racial elements evoked in „Mein Kampf”.*

Key words: Adolf Hitler, Mein Kampf, ideology, external policy, racism.

Conform filosofiei, geopolitica este o concepție care justifică politica de expansiune și agresiune în numele teoriei „spațiului vital” care ar fi necesar unui stat cu o mare densitate a populației.¹ Noțiunea de geopolitică a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, devenind ulterior un apanaj al ideologiei fasciste și al rasismului. Din cadrul geografiei germane au ieșit idei care justificau chemarea spre extinderea spațiului de locuit, „Lebensraum” (spațiu vital), oferindu-i astfel mai târziu suportul științific dorinței lui Adolf Hitler de a cuceri.

„Știința” geopoliticii a fost la început produsul lui Rudolf Kjellen, un politolog suedez, pangermanist, care a creat termenul în anul 1905. Kjellen a fost la rândul său influențat de geograful britanic Sir Halford Mackinder (director al Școlii Londoneze de Economie). Kjellen a creat ideea unei zone geografice de importanță majoră pentru popor și conceptul de stat național de natură organică, comportându-se de parcă ar fi un singur organism. Când a creat acest lucru el era convins de necesitatea unei țări de a se extinde dincolo de frontiere.

Mackinder susținea că tipurile diferite de rase s-au adaptat la mediul geografic în care trăiesc prin metoda selecției naturale enunțate de Charles Darwin. După părerea sa, clima temperată a insulelor britanice a produs tipul „John Bull”, omul adaptabil, cu dorința de libertate și valori civilizate în timp ce tipul slav apărut pe stepele întinse ale Rusiei, era mai adaptat și mai supus domniei despotice. „În opinia lui Mackinder, până când oamenii se vor adapta complet climei și geografiei, ei ar trebui să se ghideze după tipul anglo-saxon; iar în cazul în care aceștia ar refuza cumva să recunoască înțelepciunea acestuia, pentru binele omenirii ar trebui impusă Pax Britannica”.²

Cel care a introdus termenul de *Lebensraum* a fost Franz Radzel, în esul său „Der Lebensraum”, publicat în 1901, în care „el descrie termenul care înseamnă o regiune geografică în care se dezvoltă organismele vii, aplicând lupta dintre plante și

¹*Dicționar filosofic*, București, Editura Politică, 1973, p. 88.

²G. Kearns, „Halford Mackinder”, „*Geographers: Bibliographical Studies*, 9”, 1985, p. 71-86, în John Cornwell, *Oamenii de știință ai lui Hitler*, Oradea, Editura Aquila, 2004, p. 181.

„Geopolitics and Adolf Hitler's eastern conquest of Lebensraum”, *Astra Salvensis*, II, 4, p. 94-99.

zoogeografie, dar el a aplicat și punctul său de vedere sociologic asupra așa numitului-Lebensraum, ca motiv de luptă între națiuni”.³

Această idee a lui Radzel a fost folosită în anii 1920 de către Karl Haushofer, un general în rezervă al armatei bavareze și aplicată în procesul alungării minorităților în interesul unui stat național aflat în expansiune. În 1924, Haushofer l-a vizitat pe Hitler de câteva ori la închisoarea din Landsberg. Noțiunea de Lebensraum, legată acum numai de lupta națiunii de a supraviețui a pătruns adânc în gândirea lui Hitler, astfel că în *Mein Kampf*, el afirma că: „Poporul nostru german trebuie să-și mobilizeze puterile pentru a înainta pe un drum ce va duce această națiune din spațiul de trai restricționat din prezent spre noi pământuri și, astfel, să se elibereze de frica dispariției sau transformării într-o națiune sclavă”.⁴

Se poate pune întrebarea: *Era geopolitica o știință geografică autentică, sau aparținea mai mult istoriei culturale și politice?*

Radzel și Kjellen credeau că o cunoaștere temeinică a geografiei unei țări era esențială pentru stabilirea politicii naționale pe o scară mare. Haushofer era conștient că situația dificilă în care se afla Germania după anul 1918 necesita ajutorul specialiștilor de geopolitică în rezolvarea problemei crizei legate de înfrângere (de la sfârșitul Primului Război Mondial), falimentul economic și pierderile teritoriale (impuse de tratatele de pace de la Paris).

Pentru a promova noua disciplină, Haushofer a editat în 1924, ziarul *Zeitschrift für Geopolitik*. El descria geopolitica drept „știința relațiilor umane din cadrul proceselor politice. Geopolitica stabilește instrumentele acțiunilor politice și directivele vieții politice în totalitatea ei. Astfel, geopolitica devine o artă și în mod special arta ghidării politicii aplicate. Geopolitica este conștiința geografică a statului”.⁵

Haushofer a elaborat părerea că înfrângerea Germaniei din Primul Război Mondial izvorea din „ignorarea realităților politice din partea conducătorilor”.⁶

Geopolitica s-a născut dintr-o „elementară nevoie de a oferi politicii o mai bună protecție științifică”.⁷ Haushofer împărtășea ideea lui Oswald Spengler, potrivit căreia Vestul se află în declin și menirea Germaniei apărătoarea valorilor civilizației era să conducă Europa la suprație; Germania era inima Europei, iar Europa era inima lumii civilizate.

În timpul Republicii de la Weimar, atunci când și Hitler adoptase ideile lui Haushofer, geopolitica a început să pătrundă în învățământ. Influențele de dreapta din geografie au adoptat în curând un ton biologic-rasist. Apar două concepte de bază asociate cu „spațiul vital”: *Drang nach Osten* (răspândirea spre est) și *Volk-und Kulturboden* (pământul națiunii și al culturii). Noțiunea de Volk reunea trei interpretări ale teritoriului sau al apartenenței: Reich-ul sau granițele statului; comunitățile etnice din afara acestor granițe și legături strânse cu națiunile germanice înrudite.⁸

³ Henning Heske, *German Geographical Research in the Nazi period*, 1986, pp. 267-281.

⁴ Adolf Hitler, *Mein Kampf*, București, Editura Beladi, 1995, p. 590.

⁵ Robert Strausz-Hupe, *Geopolitics: The Struggle for Space and Power*, New York, 1972, p. 7.

⁶ Geoffrey Parker, *Geopolitics: Past, Present and Future*, Londra, 1998, p. 30.

⁷ *Ibidem*, p. 30.

⁸ Mechild Rössler, *Geography and Area Planning under National Socialism*, Editura Science, p. 62.

Începând din 1933, sub conducerea naziștilor, geopolitica a devenit o materie obligatorie în școli și universități. Școlarii și studenților li se spunea că trebuie să aștepte cu nerăbdare formarea imperiului mondial german „Germanisches Weltreich”, rezultat al luptei patriei pentru *Lebensraum* (spațiul vital). Tineretul era mereu informat că „voința de fier de care dă dovadă guvernul național-socialist este necesară pentru a crea o organizare teritorială potrivită pentru Germania, ceea ce înseamnă a reface stricăciunile provocate de populația inutilă”.⁹

Haushofer care și-a asumat rolul de părinte al geopoliticii germane, în timpul lui Hitler a fost bucuros să vadă în politica externă a Germaniei o realizare a teoriilor sale, cu toate că ele nu includeau și ideologia rasistă.

Importanța geopoliticii a continuat să se mărească odată cu cuceririle din est ale lui Hitler, invazia Poloniei și ale Rusiei. Ca urmare a expansiunii spre est, a colonizării Poloniei de către germani, a exterminării evreilor și transportarea muncitorilor sclavi spre est, geopoliticienii s-au pus pe treabă pentru a stabili demografia și estimarea populației „germanice” și densitățile optime de locuitori din Rusia și Ucraina.

În anii 1918-1919, când revoluția nu se încheiase s-au pus bazele mișcării fasciste cu tradiții în „mișcarea Volk-istă” acceptată și subestimată de burghezie. Cine îl lua în serios pe Hitler chiar dacă apărea în public însoțit de generalul Ludendorff? Mai degrabă se mirau că se dă în spectacol cu un „venetic austriac”. Cine lua atunci în serios atunci programul NSDAP, în care Hitler făcea clar cunoscută politica lui revanșardă, de război și exterminarea populației din estul Europei? Sau mai târziu cine a sesizat conținutul profund al ideii „spațiul vital”-către Est în lucrarea *Mein Kampf*, scrisă în închisoarea Landsberg cu ajutorul lui Rudolf Hess?. Conținutul lucrării *Mein Kampf*, putea trece drept o colecție de idei încâlcite din perioada Republicii de la Weimar, dar mai târziu ea a devenit cartea de căpătâi a nazismului.

În septembrie 1919 Hitler a preluat conducerea unui mic grup proletar, numit Partidul Muncitoresc German. În aprilie 1920, când a părăsit armata, pentru a se dedica exclusiv carierei politice, „el transformase acest mic grup în nucleul unui partid dându-i o politică externă agreată de majoritatea germanilor simpli”,¹⁰ (abrogarea tratatului de la Versailles, crearea unei Germanii Mari, extinderea spre est, retragerea cetățeniei evreilor) și reorganizase obiectivele economice într-un program radical în 25 de puncte: confiscarea profiturilor de război, abolirea câștigurilor nemuncite, preluarea de către stat a trusturilor și a profiturilor industriale, exproprierea fără compensație a terenurilor pentru nevoile naționale.¹¹ El a adăugat și cuvintele „Național Socialist” la titulatura partidului. Hitler nu a fost niciodată, un politician burghez, ori conservator apărător al capitalismului și nici partidul nazist nu va reprezenta clasa mic burgheză.¹²

Ajuns la conducerea partidului s-a gândit la preluarea puterii asupra tuturor organismelor societății așa cum făcuse Lenin în 1917. Încurajat apoi de marșul lui

⁹ David Thomas Murphy, *The Heroic Earth: Geopolitical Thought in Weimar Germany 1918-1933*, Kent, OH, 1997, p. 242.

¹⁰ Marian Podkowiński, *Hitler și clanul său*, București, Editura Colosseum, 1991, p. 74.

¹¹ *Ibidem*, p. 75.

¹² *Ibidem*, p. 76.

„Geopolitics and Adolf Hitler's eastern conquest of Lebensraum”, *Astra Salvensis*, II, 4, p. 94-99.

Mussolini asupra Romei în 1922, a considerat că în 1923 a sosit momentul pentru a cuceri Germania.¹³ La început a hotărât să cucerească Bavaria. Puciul din 8 noiembrie 1923 a eșuat, Hitler a fost arestat și condamnat pe cinci ani în fortăreața Landsberg. Timpul petrecut aici (18 luni) i-a fost de ajuns să scrie împreună cu Rudolf Hess, opera sa *Mein Kampf* (Lupta Mea), în care va menționa printre altele, cum va prelua puterea, deoarece cauza occidentală era sortită pieirii „cultura avea să prevaleze asupra civilizației și Germania va fi obligată să înceapă un război pentru spațiul vital”.¹⁴

În continuare vreau să mă ocup de ideile lui Adolf Hitler referitoare la geopolitica germană după anii 1920 și orientarea ei spre Est pentru cucerirea spațiului vital. În urma vizitelor făcute de către Haushofer la închisoarea Landsberg, Hitler a luat cunoștință de ideile geopolitice, care îi veneau ca o confirmare a concepției sale despre un Reich milenar și mai ales extinderea sa spre spațiul răsăritean al Europei. Aceste idei vor fi prezentate de către Hitler în *Mein Kampf* (capitolul 14) și ele vor deveni obiective de bază ale politicii externe a național socialismului și apoi a Germaniei Hitleriste (de fapt pe lângă ideea de „puritate a rasei ariene” ideea spațiului vital spre Est a fost al doilea element de bază în concepția lui Hitler).

În argumentarea viitoarei sale politici orientate către Est, el a pornit de la analiza atentă a relațiilor dintre Germania și Rusia. Criticând atitudinea cercurilor politice conservatoare, referitoare la politica externă a Germaniei, Hitler afirmă răspicat, încă de la început, ideile sale: „politica externă a statului rasist trebuie să asigure mijloacele de existență pe această planetă a rasei pe care îl grupează un stat stabilind un raport sănătos, viabil și în conformitate cu legile naturale între numărul și creșterea populației pe de o parte, valoarea și întinderea teritoriului pe de altă parte, numai un spațiu suficient pe acest pământ asigură unui popor libertatea de existență”.¹⁵

Comparând întinderea teritorială a Germaniei înainte și după Primul Război Mondial, Hitler ajunge la o primă concluzie „că subzistența poporului german nu este garantată de întinderea teritoriului actual ci este necesar să ne gândim la viitor”.¹⁶ Constatând că Germania nu mai este o putere mondială el susține că „dacă mișcarea național-socialistă vrea să obțină în fața istoriei consacrarea unei mari misiuni în favoarea poporului german, ea trebuie să găsească curajul pentru a-l lansa pe calea care îl va scoate din aria sa de locuit actuală și îl va conduce către noi teritorii”.¹⁷ Pentru argumentare Hitler se refugiază la istoria Germaniei din epoca modernă, subliniind trei fapte de bază: colonizarea provinciei de graniță din răsărit înfăptuită de bavarezi, cucerirea și pătrunderea în teritoriul de la est de Elba și organizarea statului brandenburghez, prusac de către Hohenzollerni. Hitler consideră că aceste fapte sunt foarte bogate în învățământul pentru viitor, în sensul că „național-socialismul trebuie să devină susținătorul unei concepții superioare de politică externă, adică punerea de

¹³*Ibidem*, p. 76.

¹⁴*Ibidem*, p. 76.

¹⁵ Adolf Hitler, *Mein Kampf*, p. 230.

¹⁶ *Ibidem*, p. 232.

¹⁷*Ibidem*, p. 233.

acord a teritoriului cu numărul populației, deci dublul obiectiv; teritoriul-scopul politicii externe și o nouă doctrină filosofică-scopul politicii interne”.¹⁸

Referindu-se la frontierele Reichului din 1914, el susținea că ele sunt fără nici o valoare pentru viitorul națiunii germane. Ele nu constituiau nici salvarea trecutului și nici o forță pentru viitor, prin ele poporul german nu va putea nici să-și păstreze unitatea internă, nici să-și asigure subzistența, iar din punct de vedere militar aceste frontiere nu par nici bine alese, nici măcar liniștitoare. Frontierele actuale nu pot îmbunătăți situația în care se afla Germania în raport cu celelalte puteri mondiale. Chiar cu un rezultat favorabil al încercării de a restabili granițele din 1914 (politica revizionistă): „noi național socialiștii trebuie să urmărim neclintit, scopul politicii noastre externe; să asigurăm poporului german teritoriul care îi revine în această lume”.¹⁹

Această acțiune este singura care justifică jertfa de sânge în favoarea posterității germane, pentru că totuși nu se va vărsa sângele nici unui cetățean german fără să se dea Germaniei viitoare mii de noi cetățeni, „teritoriul pe care copiii viguroși ai generațiilor de țărani germani vor putea într-o zi să se înmulțească, va justifica sacrificiul propriilor noștri copii și va absolvi pe oamenii de stat răspunzători”.²⁰ Niciun popor nu posedă pe acest pământ, nici măcar un singur metru pătrat de teritoriu în virtutea unei voințe sau al vreunui drept superior. Frontierele Germaniei sunt niște limite accidentale, „frontierele statelor sunt făcute de oameni și sunt schimbate tot de ei”.²¹

Faptul că un popor a reușit să dobândească un teritoriu exagerat de mare, nu-i crează obligația de a-l recunoaște pentru totdeauna. Dacă poporul german este îngrădit ca într-un țarc pe un teritoriu imposibil, aceasta nu este o hotărâre a destinului, și faptul de a te revolta împotriva sa nu înseamnă a încălca hotărârea destinului. Nici o putere superioară nu a promis unui alt popor mai mult teritoriu decât poporului german, „în viitor nu favoarea rasistă îi va da poporului german pământul ci numai puterea spadei victorioase prin care ar putea să-l obțină”.²²

Pentru realizarea planurilor expansioniste spre Est, Hitler se gândea la încheierea socotelilor cu Franța, pentru asigurarea spatelui, pentru extinderea în Europa a ariei de locuit a poporului german, „noi național socialiștii, anulăm în mod deliberat orientarea politicii externe de dinainte de război și vom începe de acolo unde ea s-a sfârșit acum șase sute de ani. Vom opri veșnicul marș al germanilor către sudul și către apusul Europei, și ne vom îndrepta privirile către răsărit. Punem capăt politicii coloniale de dinainte de război și inaugurăm politica teritorială a viitorului”.²³

Încă în *Mein Kampf*, Hitler anunță clar: „dacă vorbim astăzi de noi pământuri în Europa, nu ne putem gândi decât la Rusia și la țările limitrofe care depind de ea”.²⁴ El

¹⁸ *Ibidem*, p. 236.

¹⁹ *Ibidem*, p. 238.

²⁰ *Ibidem*, p. 238.

²¹ *Ibidem*, p. 239.

²² *Ibidem*, p. 239.

²³ *Ibidem*, p. 240.

²⁴ *Ibidem*, p. 241.

„Geopolitics and Adolf Hitler's eastern conquest of Lebensraum”, *Astra Salvensis*, II, 4, p. 94-99.

motivează acest lucru prin ideea că organizarea statului rus nu a fost rezultatul aptitudinilor politice ale slavismului, ci un exemplu al activității creatoare de state a elementului germanic în mijlocul unei rase de o valoare inferioară. Elementul germanic superior și conducător a fost nimicuit în răsărit și înlocuit cu elementul evreu, care nu este element organizator, ci un germene de descompunere: „Statul uriaș al estului este copt pentru prăbușire, iar noi am fost aleși de soartă pentru a asista la o catastrofă care va fi dovada cea mai temeinică a justetei teoriei rasiste cu privire la rasele omenenști. În acest sens sarcina mișcării național-socialistă constă în a convinge poporul german de aceste adevăruri”.²⁵

În legătură cu ideile sale legate de expansiunea spre răsărit, Hitler formulează și un fel de testament politic al națiunii germane: „nu permiteți niciodată să se formeze în Europa două puteri continentale. Considerați că este nu numai dreptul nostru, dar și datoria să o împiedicați. Dacă există deja, distrugeți-l. Obiectivul unic trebuie să fie politica față de răsărit, în sensul glieri necesare poporului german”.²⁶

După preluarea puterii în 1933, Hitler a început să se țină cu sfințenie de programul său. În anul 1939, când a pornit războiul, până și oamenii din imediata sa apropiere s-au arătat surprinși; nu citiseră *Mein Kampf*, ori au crezut că nu trebuie luate în serios toate declarațiile lui Hitler de la începutul carierei sale. A fost fără îndoială o concluzie eronată, căci pe sine însuși, Hitler se lua foarte în serios. În anii 1939 și 1941 face și pașii hotărâtori în direcția respectivă: atacul asupra Poloniei și invazia Uniunii Sovietice.

Toate planurile de viitor ale lui Hitler se întemeiau pe victoriile pe care urma să le obțină. În toată această perioadă Hitler se gândea la planurile de viitor a organizării marelui imperiu german care trebuia să se întindă până dincolo de Moscova, până la poalele Uralilor. Intenția reală a lui Hitler era de a germaniza întreaga Europă până la Urali, dar și dincolo de Urali voia să-și asigure în colaborare cu Japonia o influență atât de puternică încât nici acolo să nu se mai poată constitui vreodată entități naționale.²⁷ Prin realizarea spațiului vital, „Lebensraum”, Hitler vedea viitorul Europei ca o masă imensă de supuși zdrobiți din punct de vedere psihic și fizic la picioarele poporului german de stăpânitori. Holocaustul demonstrează ororile la care poate duce o doctrină de tip rasialist însoțită de o propagandă agresivă direcționată asupra unor popoare (evrei, slavi, etc.) dar în același timp trebuie să amintim drama poporului german: pierderi umane, distrugerea țării, deportări în Rusia, ruperea Germaniei în două.

²⁵ *Ibidem*, p. 242.

²⁶ *Ibidem*, p. 250.

²⁷ Leeb Johannes, *Procesul de La Nürnberg*, București, Editura Orizontul, 1979, pp. 45-49.